

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

I. Uluslararası
AHMED ZİYAÜDDİN
GÜMÜŞHANEVÎ
Sempozyumu

03-05 Ekim 2013 - GÜMÜŞHANE

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN

Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ

Yrd. Doç. Dr. Adem ÇATAK

Gümüşhane Üniversitesi Yayınları

Gümüşhaneli Dergâhında Hatm-i Hâcegân Yapılması Şartıyla Kurulan Bir Vakıf, Bu Vakfa Ait Vakfiye ve Tevcih Belgeleri Üzerine Bir Değerlendirme

Adnan TÜZEN*

Özet

Bu bildirimde Gümüşhaneli Dergâhı adı ile bilinen İstanbul'da Cağaloğlun'da Bâb-ı âli yakınında bulunan Fatma Sultan Camiinde Hatm-i Hâcegân yapılmasını şart koşan Abdi Çelebi Mahallesi imamı Hacı Mustafa Efendi bin Süleyman Efendi'ye ait 1280 Hicri/1863 Miladi tarihli vakfiye ve bu vakfiye doğrultusunda yapılan uygulamalar anlatılıp konuyla ilgili belgeler çevirileri ile birlikte ilim âleminin hizmetine sunulmak üzere yer alacaktır. Hâli diye kolunun önemli mürşitlerinden biri olan Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Hazretleri'nin kimliği üzerinde durulacak, bildiriye esas teşkil eden ve Nakşibendi Tarikatının önemli ritüellerinden olan Hatm-i Hâcegân'ın tanımı ve Fatma Sultan Camii bitişiğinde bulunan haremlik ve selamlıklı menzilin Gümüşhaneli Hazretleri tarafından satın alınarak vakfedilmesine ilişkin 1306 H./1889 M. tarihli vakfiyenin de kısa bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Gümüşhaneli Ahmed Ziyaüddin Efendi (k.s.) kimdir?

Hâli diye kolunun önemli mürşitlerinden biri olan Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Hazretleri tarafından kurulan zaviye ile ilgili vakfiye ve belge değerlendirmelerine geçmeden önce Gümüşhanevî Hazretleri'nden kısaca bahsetmek istiyorum. 1813 yılında Gümüşhanevî'nin Emirler mahallesinde doğmuştur. Babasının adı Mustafa, dedesinin adı ise Abdurrahman Efendi'dir. Düzenlendiği 1306 H./1889 M. tarihli vakfiyesinde ve diğer vakfiye ve zeyillerinde, baba ve dede adı ile birlikte adı "Ahmed Ziyaüddin Efendi bin Mustafa Efendi bin Abdurrahman Efendi" şeklinde yer almaktadır. Beş yaşında hafız olduğu bilinen Gümüşhanevî Hazretleri İstanbul'da zahiri ilimleri Beyazıt Medreseleri'nde okumuş ve Mahmut Paşa ve Beyazıt Camilerinde ders vermiştir. İstanbul'da tahsil hayatı boyunca tasavvufi çevrelerle ilişkisini sürdüren Gümüşhanevî Hazretleri 1845 yılında Üsküdar Alaca Minare Tekkesinde Nakşibendiye-i Hâli diye yolunu yaymakla vazifeli Şeyh Abdulfettah Ukarî (k.s.) tanışmıştır. O zata intisap etmek istemişse de Ukarî Hazretleri kendisini İstanbul'a irşat etmek üzere gelecek olan bir başka şeyhin yetkili olduğunu söyleyerek dostluklarının samimi bir şekilde devam etmesini istemiştir. Daha sonra İstanbul'a gelen Trablusşam Müftüsü diye meşhur Hâli di Şeyhi Ahmed bin Süleyman El-Ervâdî (k.s.) Hazretleri'ne intisap etmiştir. Ervâdî Hazretleri Mevlana Halid-i Bağdadî (k.s.) Hazretleri'nin halifelerindendir. Gümüşhanevî Hazretleri bu zattan Kadiriyye, Kübreviyye, Çeştiyye, Sühreverdiyye, Rifaiyye, Şazeliyye, Düsükiyye, Halvetiyye, ve Nakşibendiyye kolları üzerinde hilafet almıştır. Ervâdî Hazretleri'nin özellikle Gümüşhanevî Hazretleri'nin tasavvufi eğitiminin tamamlamak ve ona icazet vermek üzere İstanbul'a gönderilişi tıpkı Şemsi Tebrizî'nin Mevlana Celaleddin Rumi Hazretleri'nin tasavvufi eğitimini tamamlamak üzere Konya'ya gönderilişine benzemektedir. Bu durum, Dr. İrfan Gündüz tarafından, Mustafa Feyzi Efendi (k.s.)'nin Hediye'tü'l-Hâli dîn adlı eserinden alıntı yapılarak şöyle anlatılmaktadır.

* Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanı.

“Gümüşhanevî’yi irşâd etme emrinin, Ervâdi’ye verilmesi ve bunun için bizzat İstanbul’a gelmesinin, Mevlâna Hâlid-i Bâğdadi ve hâlidî silsilesindeki meşâyinin rûhâ-niyetinden, ma’nevi bir işaretle istendiğini ifade eden kaynaklar, bu husûsu bizzat Ervâdi’nin ağzından şöyle nakletmektedir.

Mevlâna Hâlid-i Bâğdadi’nin, Ervâdi’ye:

“Ey Dost, parlıtsı ile Kuzey Afrika, Buhârâ, Mısır, Mekke, Medine, Hindistan ve Uzak-doğu’nun aydınlanacağı zât için İstanbul’a git, onu ara, bul. O henüz açılmamış bir vilayet goncasıdır. Her ne kadar İstanbul’a senden evvel pek çok halife gönderilmiş ise de, onun nasîbi ezelde sana tevdi ve tensîb edilmiştir.

Onun irşâdı ile meşgûl ol. Adın onunla daha çok duyulacak ve sen onunla daha çok bilineceksin. Zira o, bizden sonra sâhib-i zaman ve rehber-i tarikat olacaktır.” şeklindeki işâreti üzerine harekete geçen Ervâdi’nin, bu işarete icâbet kasdı ile İstanbul’a gelerek, Üsküdar Alaca Minâre Tekkesi’ne indiği ve Abdülfettah Efendi’ye misâfir olduğu anlaşılmaktadır.”

Gümüşhaneli Dergâhı ve Abdi Çelebi İmamı Mustafa Efendi bin Süleyman Vakfı İlişkisi:

Burada İstanbul, Rize, Bayburt ve Of’ta kütüphane vakfı kurmuş olan Gümüşhanevî Hazretleri’nin kendi vakıflarıyla ilgili bir değerlendirme yapılmayacaktır. Ancak Fatma Sultan Camii bitişiğinde yaptırdığı zaviye ve meşruta ile ilgili 1306 H./1889 M. tarihli vakfiyesi ayrıca değerlendirilecek olup, konumuz olan Gümüşhanevî Dergâhı’nda Hatme-i Hâcegân yapılması Hatm-ı Kur’an tilaveti için özellikle bir vakıf kurmuş olan İstanbul’da Koca Mustafa Paşa civarında bulunan Abdi Çelebi mahallesi İmamı “es-Seyyid Mustafa Efendi ibni’s-seyyid Süleyman bin es-Seyyid Mehmed Sadık” ın kurduğu ve 20 Rebiu’l-evvel 1280 hicri tarihiyle kayıtlara geçmiş bulunan vakıf ele alınacaktır.

Seyyid Mustafa Efendi’nin vakfiyesinin kütüğe kaydı:

Bu vakfiye 18 Muharrem 1281 hicri tarihinde Evkaf Muhasebesi defterine kayıt edilmiştir. Vakfiyenin baş kısmında bulunan bu kayıt;

“Vakf-ı nukud-ı mevkupe-i sâhibü’l-hayrât Mustafa Efendi berâ-yı tilâvet-i hatm-i Kur’an-ı Azimü’ş-şân ve icrâ-yı hatm-i hâcegân-ı Gümüşhaneli Hoca Ahmed Efendi an-meşâyihî Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiye-i Hâliyye der-cami-i şerifi Fatma Sultan der-civârı Bâb-ı âli kayd şude vakfiye-i ma’mulunbiha be- muhasebe-i Evkâf müceddeden kayıd şude fermude bâ-arzuhâli vakf-ı mütevellî ve bâ i’lâmı es-Seyyid Mehmed Kadri Efendi müfettiş-i Evkâf ve ba-ışareti es-Seyyid Abdulhamid Ferid Efendi nazır-ı Evkaf-ı humâyun ve ba-fermân-ı âli el-vâki fi 18 Muharrem 1281.” şeklinde geçmektedir.

Bu ifadeye göre vakfiye, mütevellinin arzı, vakıflar müfettişi Kadri Efendi’nin ilamı, Vakıflar Bakanı es-Seyyid Abdulhamid Ferid Efendi’nin işareti ve padişahın fermanı üzerine Evkaf Muhasebesi kütüğüne kayıt olunmuştur. Bu kayıta ayrıca vakfiyenin bir nevi özeti serlevhasında yazılıdır. O da bu para vakfının İstanbul’da Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiye-i Hâliyye Tarikatı için yapıldığını ifade etmekte olup kayıt işleminin tescil mütevellisi, Es-Seyyid Abdülhamid Ferid Efendi’nin başvurusu başlatıldığı arzuhalde anlaşılmaktadır.

Mevkufatı:

Vakfiyesini tescil ettirmek üzere Tescil mütevellisi olarak Haliloğlu es-Seyyid Mehmet Raşit Efendi’yi mütevellî tayin eden vakıf kurucusu en temiz ve helal malından özellikle ayırdığı, zamanın rayicine uygun üç bin kuruşu Allah rızasını kazanmak için vakfettiğini vurgulamaktadır.

Vakfiye şartları:

Vakfiyede vakfedilen paranın kuvvetli rehin, güvenli kefil veya ikisinden biri ile güvence altına alınıp, İslam hukukuna uygun olarak nemalandırılması ve elde edilen nemanın;

1. Bâb-ı âli civarında Fatma Sultan Cami Şerifinde ve her hafta salı ve cuma günleri öğlen ve ikindi ve her gün sabah namazından sonra işrak vaktinde Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiye-i Hâliyye Şeyhlerinden Mahmut Paşa Medresesinde oturan Gümüşhaneli fazilet sahibi, zâhid Şeyh Hoca Ahmed Ziyaüddin Efendi tarafından Hatm-i Hâcegan-ı Nakşibendiyye ve Kur'an-ı Azimü's-şân tilaveti yaptırılması,
2. Hasıl olan sevabın evvelen bizzat sultanu'l-enbiyâ burhanü'l-asfiyâ habîb-i Huda şeff-i rûz-i ceza a'nî bihi Hazret-i Muhammedeni'l-Mustafa (sallallahu tealâ aleyhi ve sellem) Efendimiz Hazretleri'nin pâk, münevver, mutahhar, aziz, latif ravza-i mutahharalarına ve zevcat-ı mutahharat ve evlâd-ı kirâm ve ashab-ı zevi'l-ihtrâm hazeratının ervahı tayyibelerine ve sair rûsul-ı kirâm ve enbiya-yı izâm (sallallahu alâ nebiyyina ve aleyhimi's-salâvatü ve's-selâm) hazeratının ervah-ı kudsiyelerine ve tabiin ve teb'a-i tabiîn ve eimme-i müctehidîn (rıdvanullahi tealâ aleyhim) ecma'ın hazeratının ervâh-ı tayyibelerine ve tarık-ı Nakşibendiyye ve'l-kadiriyye kübreviyyeve's-sehrevdiyye ve'l-çeşdiyye ve sair tarık-ı aliyyeden güzeran eden cemîi pîran (kaddesellahu esrârehum) hazeratının ervâh-ı kudsiyelerine ve sâhibetü'l-hayrat Fatma Sultan ruhuna ve kâffe-i ehl-i îman ve ebeveynim ve sair güzeşteğân-ı müteallikatımın ervâhına hediye edilmesi, benim dahi hayatta oldukça iki dünyada selâmetim için dua ve ölümünden sonra hayır dua ile ismimin anılması,
3. Gümüşhanevî Hazretleri'nin vefatından sonra yerine muktedir bir zat nasb ve tayin olunarak icrâ-yı hatm-i Kur'anı Azimü's-şân ve hatm-i Hâcegân edüb sevabını yukarıda zikredilenlere hibe edilmesine ilişkin vazifelerin yerine getirilmesi.
4. Hatm-i şerif esnasında hizmet eden iki kişiye söz konusu nemadan yıllık yirmi beş kuruş verilmesi,
5. Ve yine söz konusu nemadan yıllık iki yüz elli kuruşluk Zeytinyağı, ûd ve gülsuyu satın alınıp Hatme-i Hâcegân esnasında yakılması, güzel kokular saçılması ve yayılması ve bu kokuların katılanlar üzerine serpiştirilmesi,
6. Ve yine anılan nemadan yıllık yirmi beş kuruş tevliyet ücreti olarak vakıf mütevellisine verilmesi,
7. Ve söz konusu nemadan her ne fazla kalır ise asıl mala zam ve ilâve olunması ve bu paranın yeterli olması halinde münasip yerlerde gelir getirici akar satın alınması,
8. Adı geçen vakfın mütevelliliği hayatta oldukça vakıf kurucusunun kendisine, vefatından sonra hatm-i Hâcegân eden zat her kim bulunur ise ücreti ile beraber ona verilmesi,
9. Günler aylar ve yılların geçmesiyle şartların uygulanması mümkün olmaz ise vakfın neması fakir Müslümanlara harc ve sarf olunması şart kılınmıştır.

Vakfiye tarihi:

Vakfiyenin sonunda yer alan, "Cera zalike ve hurrire fi'l-yevmi'l-işrîne min şehri Rebi'l-âhir li-sene semânine ve mieteyni ve elf min hicreti men lehu'l-izzu ves-saadetü ve's-şeref" ifadesinde bu vakfiyenin 20 Rebiul-ahir 1280 Hicrî, 4 Nisan 1863 Miladî tarihinde düzenlendiği, vakfiyenin baş tarafında bulunan kayıt şerhinden 18 Muharrem 1281 Hicrî, 22 Haziran 1864 Miladî ise vakfiye kütüğüne kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Şahitleri:

1. Hacı Mehmed Şemseddin oğlu Mehmed Celâleddîn Efendi,
2. Mustafa oğlu Saatçi Mehmed Efendi,
3. Talebeden, Mehmed oğlu Hasan Efendi,
4. Bezzazistan Münadisi, Seyyid Ahmed oğlu es-Seyyid Mustafa Ağa,
5. Hâfız Mehmed oğlu Es-seyyid Ahmed Efendi ve diğerleri.

Değerlendirme:

Vakfiye şartları arasında yer alan hatm-i hâcegân ve tevliyet şartlarını yerine getirmek Gümüşhaneli Dergâhı şeyhlerine, vakıf kurucusunun ölümünden sonra bir görev olarak verilmiş ve söz konusu görev vakfiye şartı gereği olarak tekkelerin kapatılmasına kadar dergâh şeyhleri tarafından yerine getirilmiştir.

Konu ile ilgili atama ve diğer belgeleri irdelemeye geçmeden önce “hatm-i hâcegân”ın kısa bir tarifini yapmanın yerinde olacağı değerlendirilmekte olup, Dr. İrfan Gündüz’ün *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin (k.s.) Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Hâliidiye Tarikatı* adlı eserininin 274. sayfasında yer alan ve Gümüşhanevî Hazretleri’ne ait hususi kütüphanesinde bulunan “Silsilenâme”deki ta’riften alındığı belirtilen tarifi buraya taşımakla yetinilecektir.

Hatm-i Hâcegan:

“Nakşbendiyye ve hâliidiyye’de müridlerin bir araya gelerek, şeyhlerinin izin ve denetiminde yaptıkları toplu zikrin adına - Hatm-i Hâcegan- adı verilir. Önce mürşidin işâreti ile, istiğfâr edilerek zikre başlanır. Bu istiğfâr mürşidin isteği üzerine on beş ve beş def’a da olabilir. Sonra gözler yumularak, râbıta ile birlikte kalbe nazar edilir. Sağdan yedi kişi Fatıha okur. Daha sonra yüz salâvat-ı şerife, yetmiş dokuz inşirâh sûresi ve bin bir ihlâs-ı şerif kırâat edilir. Bu def’a sol taraftan yedi kişi Fatıha ve yüz salâvat okur. Sonunda bir aşr-ı şerif okunarak, şeyh tarafından yapılan duaya hep birlikte âmin denilerek hatm-ı hâce nihâyetine ermiş olur. Hatim sırasında, vukuf-ı kalbî’ye dikkat edildiği gibi, silsilenin ve meşâyihin de ruhen bu mecliste buldukları düşünülerek gerekli edebi muhafaza etmek ayrıca lüzumludur.”

Vakıf Kurucusu, Mustafa Efendi, vakfettiği paranın nemasından, Gümüşhaneli Dergâhı şeyhlerine icrasını şart kıldığı ‘**Hatm-i Hâcegan**’ görevi için her hangi bir ücret ön görmemiş, ancak yine kendisinden sonra Gümüşhaneli Dergâhı şeyhleri tarafından yürütülmesini istediği vakıf mütevelliliği görevini yapanlara senelik 25 kuruş ücret verilmesini şart koşturmuştur.

Görev değişiklikleri:

Mustafa Efendi’nin 20 Rebiul-ahir 1280 Hicrî, 4 Nisan 1863 Miladî tarihli vakfiyesi ile bir görev olarak Gümüşhaneli Dergâhı şeyhlerine verilen “**Hatm-i Hâcegan İcrası, Kur’an-ı Kerim tilâveti ve vakıf mütevelliliği**” görevleri müteselsilen dergâh şeyhleri tarafından yerine getirildiği belgelerden anlaşılmaktadır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığında BOA, EV.MKT. CHT.841.42 belgede yer alan “... ifadesinden, Söz konusu vakfın tevliyet görevinin, vakıf kurucusunun ölümünden sonra 19 Şevval 1292 Hicri tarihinde Gümüşhaneli Dergâhı Şeyhi Hoca Ahmed Ziyâüddin Efendi’ye tevcih edildiği anlaşılmaktadır. Verilen “**Hatm-i Hâcegan İcrası, Kur’an-ı Kerim tilâveti**” görevi ise vakfiyenin tanzim tarihinden itibaren dergâhın kurucusuna şart kılındığı vakfiyesinde belirtilmektedir.

Gerek vakıf mütevelliliği, gerekse “**Hatm-i Hâcegan İcrası, Kur’an-ı Kerim tilâveti**” görevi,

Gümüşhaneli Dergâhı Şeyhi Hoca Ahmed Ziyâüddin Efendi (k.s.)'nin ölümünden sonra Şeyh Hoca Hasan Hilmi Efendi'ye 28 Cemaziye'l-evvel 1327 Hicrî tarihinde tevcih edilmiştir.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığından örneği alınan bir başka belgede, dergâh şeyhliği ve bu göreve bağlı vakıf mütevelliliği görevinin, Hasan Hilmi Efendi'nin ölümünden sonra İsmail Necati Efendi'ye 2 Zilhicce 1329 H. tarihinde tevcih edildiği kayıtlıdır.

İsmail Necâti Efendi'nin 1338 H./1919 M. tarihinde vefâtı üzerine, Gümüşhaneli Dergâhı Şerifi şeyhliği boş kalmış, şart-ı vâkîf icâbı, mevcûd halifelerin erşed ve a'lemi olan Dağistan'lı Ömer Ziyâüddin Efendi, seccâde-nişîn-i irşâd olmuş, hem tedris hem de tarîkat neşri il iştigâl ederek, 1339 H./1920 M. senesinin 18 Rebiülevvel perşembe gününde, 73 yaşlarında iken, Gümüşhaneli Dergâhında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Dağistânî'nin vefâtı üzerine, Gümüşhaneli Dergâhı şeyhliğine ve vakıf mütevelliliğine Mustafa Feyzî Efendi'nin tayin edildiği, Tekâyâ ve zevâyâ'nın sedd'ine kadar (1341 R./1925 M.) bu vazifeyi ifâ ettiği yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Hizmet görevlileri:

Vakfiyede ön görülen iki adet hatm-i hâcegân hizmetlisi görevlerinin 18 Muharrem 1281 H. tarihinde senelik 12 kuruş ücretle, Seyyid Arif oğlu İbrahim Tevfik Efendi ile Halil oğlu el-Hac Mehmed Emin Efendi'ye tevcih edildiği, adı geçenlerin ölümlerinden sonra bu görevler Mustafa Necip Efendi'ye tekke odalarında oturmak üzere verildiği şahsiyet kaydının incelenmesinden anlaşılmıştır.

Gümüşhaneli Tekkesi:

Dr. İrfan Gündüz, anılan kitabında Fatma Sultan Camiinin tekke olarak kullanılması ile ilgili olarak, "1264 H./1847M. yılında, Şeyhi Ahmet b. Süleyman el-Ervâdi'den (1275 H./1858 M.) aldığı hilâfetle, tarikat neşrine başlayan Gümüşhanevî'nin Şâzeli Meşrebi gereği, önceleri tekkeye pek fazla rağbet etmemiş, Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücreleri ile iktifa ederek, kendisini ilmi eserler tertib ve te'lifine vermiştir.

Sayıları zamanla artan müridlerin ihtiyacına, hücre cevap veremez hale gelince, ibadete kapalı ve metruk bulunan Fatma Sultan Camii, bilhassa toplu zikir ve sohbetler için tekke ittihaz edilmiştir. (1276 H./1859 M.)

Gümüşhanevî tarafından 1292 H./1875 M. yılında ilâve edilen hücreler ile mezkûr camii tam teşekküllü bir tekke hüviyetini alıncaya kadar, -hatm-ı hâce- ve sohbetler muayyen vakitlerde câmide, halvetler ise, medrese hücrelerinde icrâ edilmiştir. Ancak, umûmun ibâdetine açık olması gereken câminin, biri cum'a güleri cum'a namazından, ikindi vaktine kadar, diğeri salı günleri, yatsı namazından, gece yarlarına kadar süren sohbet ve zikir meclisleri ile işgâl edilmesi, bazı hâlidiler için olduğu gibi, Gümüşhanevî için de şikâyet konusu edilmiş ve durum saraya kadar intikal ettirilmiştir. Umûmun ibadetine açık ma'bedlerin, tekke olarak seçilip, zikir ve sohbet mahalli ittihaz edilmesinin, Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında, belki normal karşılandığı söylenebilir. XIX. asır Osmanlı Cemiyeti'nin, eski-yeni, zâhir-bâtin mücadelesi ile birbirine girdiği bir dönemde, bu durumun daha da arttığı ve hızlandığı, bu hâlin daha da göze battığı söylenebilir. Bu çekişmeyi göz önünde buldurduğunu tahmin ettiğimiz Gümüşhanevî'nin;

- *Haftanın iki gününün muayyen vakitlerinde ve sadece toplu yapılması gereken zikir ve sohbet meclisleri için, sırf bu tip şikâyet ve dedikodulardan uzak kalmak gâyesiyle, öğle ile ikindi vakti dışında ibâdete kapalı ve cemâatinin pek az olduğu söylenen bu camiye tercih ettiği söylenebilir.*

- *Kendisi medrese hücrelerinde ikâmet ettiği halde, haftalık sohbet ve zikirleri bu câmide, halvetleri de hücrelerinde icra ettiğinin bilinmesi ve kendisinin, 1292 H. /1875 M.'de, inşâ ettirerek vakfettiği tekke ve meşrut-hâne'den sonra, buraya yerleştiğinin tesbit edilmesi de, bu fikrimizi doğrular mâhiyettedir."*

Sultan III. Ahmed Han'ın Damat İbrahim Paşa'nın zevcesi olan Fatma Sultan tarafından yaptırılan söz konusu caminin metruk kalması ve Gümüşhaneli Hazretleri'nin elli yıllık tekke arkadaşı ve halifesi olan Hasan Hilmi Efendi'nin bu camide müezzin olarak göreve başlaması ile bu camide Gümüşhaneli Hazretleri tarafından toplu zikir, hatm-i hâcegan icrası ve Kur'an-ı Kerim yapılmaya başlanmıştır. Yukarıda arz edildiği gibi bu görev, Abdi Çelebi Mahallesi Camii İmamı Hacı Mustafa Efendi'nin 1280 H./1863 M. tarihli vakfiye şartı gereği olarak icra ettiği bir görevdir.

Yine vakfiye şartı gereği olarak tekke şeyhliğine verilmesi tevliyet/vakıf mütevelliliği görevi ise yukarıda izah edildiği gibi vakıf kurucusunun ölümünden sonra 1292 H./1875 M. tarihinde Hazret'e tevcih olunmuştur.

Tarafımızdan yapılan araştırmalarda; Gümüşhaneli Hazretleri tarafından Fatma Sultan Camii bitişiğine inşa edilen tekke ve meşrutane ilgili Hazret'in bir vakfiye düzenlediği tespit edilmiştir.

16 Cemaziyel-ahar 1306 H./17.02.1889 M. tarihli vakfiyenin mevkufat bölümünde anlatılan ve vakfedilen yerin tekke ve meşrutahanenin yeri ile örtüştüğü değerlendirilmektedir.

Bab-ı âli nezdinde Nallu Mescidi mahallesinde, Külhan sokağında bulunan sınırları vakfiyesinde belirtilen menzili/konağı satın alarak vakfeden vakıf kurucusu tarafından konağın kullanımına yönelik olarak vakfiyede;

1. Anılan konakta hayatta oldukça kendisinin sakin ve dilediği gibi mutasarrıf olması,
2. Hakkın rahmetine kavuştuğunda dahiliyisinde muhterem eşleri, şeyhul-Harem-ı Esbak merhum El-hac Mehmed Emin Paşa kerimesi iffetli Havva (Seher) Hanım sakine olması,
3. Hariciyesinde ise halen Geyvede sakin halifelerimden olan, Şeyh Hasan Efendi sakin olarak her hafta cuma ve pazartesi günleri müridleriyle beraber tarikat-ı aliyye-i mezkûre âyinini icra zikrullah edip hâsıl olan sevabını melce-i usât-ı ümmet ve menba-i zülâl-i şefaât sultanül-enbiya ve burban'ül-asfiyâ, Ebe'l-Kasım Muhammedeni'l-Mustafa aleyhi efdali's-salavat ve ekme'l'it-tahaya Efendimiz Hazretleri'nin ravza-i mutahharalarına ve âl ve evlâd ve ashab-ı kiram ve ezvac-ı tahirat hazeratının vesair enbiya-i izam ve rûsul-u benam ve evliya-i zevil-ihtiram hazeratının ervahı kudsiyelerine ve benim dahi ruhuma ihda olunması,
4. Adı geçen Şeyh Hasan Efendi'nin vefatından sonra kendi halifelerimin, halifelerimin halifesinin müteselsilen en salih olanının sakin ve mutasarrıf olması ve yukarıda yazıldığı üzere âyin-i tarikat-ı aliyyenin icra edilmesi,
5. Eğer halifelerimin halifelerinden ehil ve erbab kimse bulunmaz ise ve yahud halifelerimin sonu gelirse tarikat-ı aliyye-i mezkûreden (Nakşibendiye Tarikatının Hâlidîye Kolundan) halifelîğe layık bir kimse sakin ve mutasarrıf olup, yazıldığı üzere icrayı âyin-i tarikat eylemesi,
6. Gereken bakım ve onarımın sükna/oturma hakkını kullananlar tarafından ve bizzat kendi mallarıyla gerçekleştirilmesi,

7. Halilesinin vefatından sonra konağın dâhiliye kısmında da hariciyesinde meşrutiyet üzere sakin olanların evlâd ve ailelerinin sakin olmaları,
8. Anılan vakfın, tevliyetinin hayatta oldukça kendisine, ölümünden sonra ise her konakta her kim meşrutiyet üzere sakin olur ise ona meşruta olması,
9. Günler aylar ve yılların geçmesiyle şartların uygulanması mümkün olmaz ise vakfın Haremeyn-i Şerifeyn Vakf-ı mütevellileri tarafından idare edilmesi, anılan menzil/konağın icare-i vahide-i misliye/tek kiralama yöntemi ile bir seneden ziyade olmamak üzere isteyene kiralanması, hasıl olan gelirin evvela menzilin iktiza eden tamir ve termimine sarf olunması, fazlasının ise Haremeyn-i Muhteremeyn/Mekke-Medine fukarasına gönderilip dağıtılması şart koşulmuştur.

Sonuç:

Vakfiyeler ve vakıf belgeleri bize göstermektedir ki; dini doğru anlayan vatandaşın ve yöneticilerin barış, huzur ve muhabbet mayasının kaynağı olan tekke, zâviye, hangâh, dergâh gibi müesseselere manen ve madden destek oldukları ve destekledikleri bu müesseselerin vermiş olduğu ruhi eğitim sayesinde nefislerini tezkiye ederek faydalandıkları görülmektedir.

Bu manevi dinamiklerden biriside hiç şüphesiz silsilesi günümüzde de devam eden Gümüşhanevî Dergâhıdır. Biz bu çalışmamızda, Nakşibendî dergâhlarının olmazsa olmaz ritüellerinden olan Hatm-i Hâcegân ile ilgili iki vakfiye ve sair atama belgelerini analiz etmeye çalıştık.

Bu tür manevi dinamiklere ait vakfiye ve benzeri belgelerin gün ışığına çıkarılması, ilim âleminin ve ilgililerin istifade ve hizmetine sunulmasının oldukça önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Gündüz, İrfan, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin (k.s.) Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Hâlidîye Tarikatı*, Seha Neşriyat, İlmi Eserler Serisi No:4, İstanbul 1984, s.32-33.

BOA.EV.MKT.256-168

BOA.EV.MKT.3422.02

BOA.EV.MKT.3422.04

BOA.EV.MKT.CHT.841.42

VGMA, d.131, s.100, sıra:784-785

VGMA, d.131, s.100, sıra:787-788

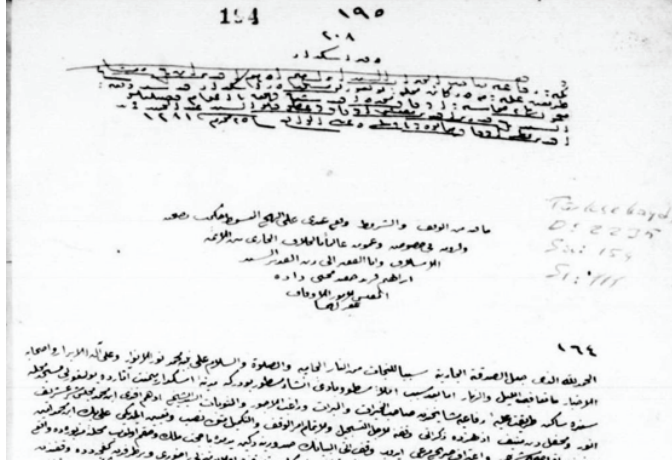
VGMA, d.583, s.194, sıra:165

VGMA, d.590, s.46, sıra:28

VGMA, d.36, s.120, sıra:61

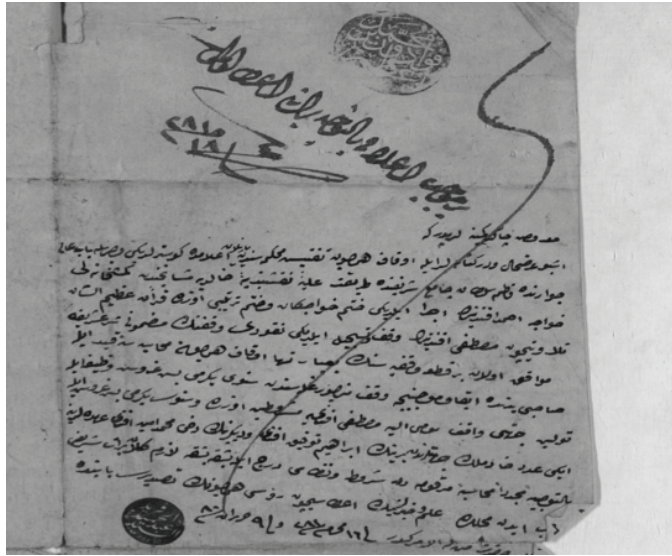
Ekler:

Ekler: Abdi Çelebi mahallesi imamı es-Seyyid Mustafa Efendi ibn-i Seyyid Süleyman bin Mehmet Sadık Vakf'na ait 20 Rebiulahir 1280 H. (1863 M.) tarihli vakfiye, VGMA, Defter:583, Sayfa:183, sıra:165
Bknz. 2 nolu dipnot

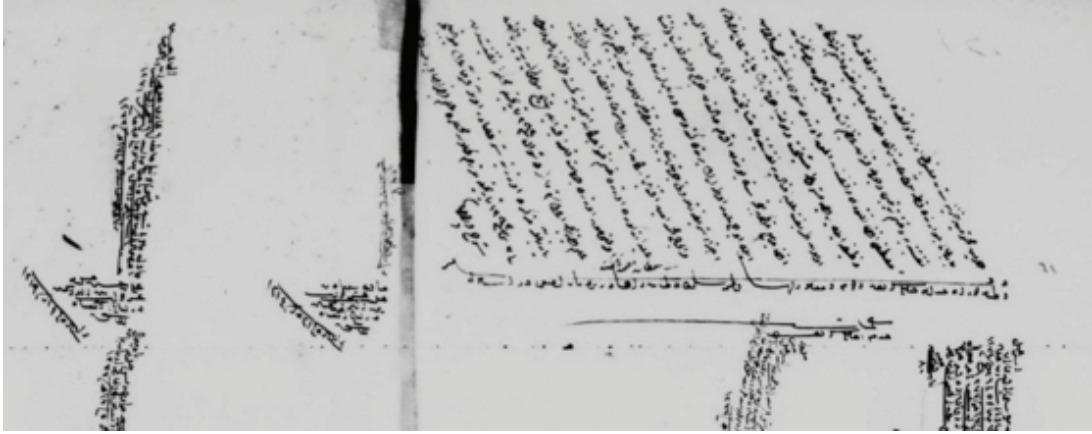

Mustafa Efendi Vakf'na ait vakfiyenin tesciline ilişkin tes-cil mütevellisi es-Seyyid Abdülhamid Ferid Efendi'nin başvuru-suna dair belge.

Bknz. 3 nolu dipnot: BOA. EV.MKT.256.168

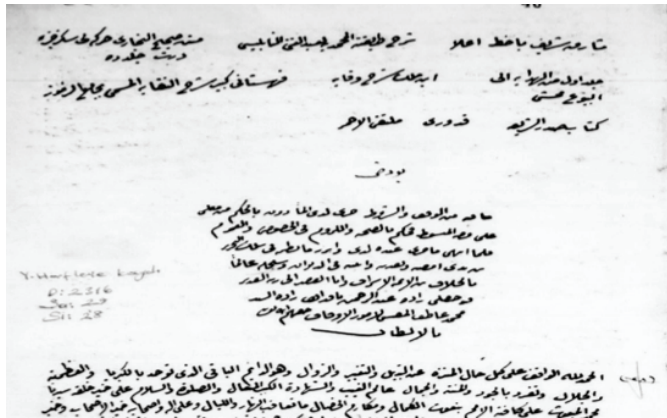

Söz konusu vakfın tevliyet görevinin, vakıf kurucusunun ölümünden sonra 19 Şevval 1292 Hicri tarihinde Gümüşhaneli Dergâhı Şeyhi Hoca Ahmed Ziyâüddin Efendi'ye tevcih edildiği dair belge. Bknz. 5 nolu dipnot: BOA, EV.MKT.CHT.841.42

Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin Efendi bin Mus-tafa Efendi bin Abdurrahman Efendi'nin 1306 H./1889 M. Tarihli vakfiyesi (sayfa 1)

Bknz: 11 nolu dipnot: VGMA, d.590, s.46, sıra:28

Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin Efendi bin Mustafa Efendi bin Abdurrahman Efendi'nin 1306 H./1889 M. Tarihli vakfiyesi (sayfa 2)

Bknz: 11 nolu dipnot: VGMA, d.590, s.46, sıra:28

